

Vai mazai valstij ir iespēja būt pašpietiekamai un nodrošināt enerģētikas neatkarību?

Enerģija visos laikos ir bijusi neatņemams cilvēku saimnieciskās dzīves resurss. Ja kādreiz cilvēki izmantoja savu muskuļu spēku un vēlāk smagāko darbu veikšanā arvien vairāk izmantoja dzīvniekus, tad tagad mūsu tautsaimniecība un arī ikdiena nav iedomājama bez dažādu iekārtu, mašīnu un aparātu izmantošanas, kam visām ir nepieciešams ārējs enerģijas avots. Enerģijas patēriņš visā pasaulē nemitīgi palielinās un ir lielākais cilvēku radīto siltumnīcefekta gāzu emisiju avots, kas vienlaikus arī ir izraisījis lielākās klimata pārmaiņas vēsturē.

Enerģētikas jautājumi ir ļoti aktuāli katrā valstī, neatkarīgi no tās lieluma, jo no enerģijas pieejamības ir atkarīga visu citu tautsaimniecības nozaru attīstība, iedzīvotāju labklājība un vides kvalitāte.

Enerģētika un energoresursu pieejamība

Enerģētikas sektors ietver dažādus energoresursu izmantošanas posmus:

- energoresursu ieguve un piegāde energoresursu lietotājiem,
- enerģijas pārveide patērētājam piemērotā enerģijas veidā – siltumenerģijā vai elektroenerģijā,
- siltumenerģijas vai elektroenerģijas piegāde patērētājiem.

Enerģijas pieejamība un drošums par īpašu aktualitāti ir kļuvis pēc 2022. gada Krievijas pilna mēroga iebrukuma Ukrainā. Tas izraisīja enerģētikas krīzi daudzviet pasaulē, energoresursu cenas palielinājās pat vairākkārtīgi, un, lai neatbalstītu agresorvalsts ekonomiku, kļuva skaidrs, ka steidzami ir jālikvidē atkarība no Krievijas energoresursiem.

Enerģijas pašpietiekamība ir nozīmīga valsts drošībai un ekonomiskajai neatkarībai, it īpaši kara apstākļos. Pēdējo desmit gadu laikā Latvija pakāpeniski spēj samazināt savu enerģētisko atkarību un

tendence salīdzinājumā ar mūsu tuvākajām kaimiņvalstīm nav slikta. Igaunijas enerģijas pašpietiekamības augsto rādītāju nodrošina degslānekļa pieejamība. Tas ir vietējs resurss, taču ļoti piesārņojošs un rada lielu siltumnīcefekta gāzu apjomu.

Pasaulē kopumā enerģijas ieguvē visvairāk izmanto fosilos kurināmos — naftu, ogles un dabasgāzi līdzīgās proporcijās, taču pieaug arī dažādu alternatīvu energoresursu īpatsvars. Piemēram, 2021. gadā piektdaļa no visas enerģijas jaudas pasaulē tika saražota no biodegvielas un atkritumiem, kodolenerģijas, hidroenerģijas, vēja un saules. Pāreja uz **atjaunojamiem energoresursiem** (AER) ir nepieciešama klimata pārmaiņu, enerģijas uzticamības, pieejamības un risku diversifikācijas dēļ. Tieši tādēļ pieejama un atjaunojama enerģija ir izvirzīta kā viens no ilgtspējīgas attīstības mērķiem.

Arī Baltijas valstīs lielāko daļu enerģijas iegūstam, izmantojot fosilos kurināmos, taču redzams, ka Latvija ir salīdzinoši labākā situācijā.

Latvijā jau vēsturiski izmanto salīdzinoši daudz AER – to veicina kurināmās koksnes pieejamība, ko var izmantot siltumenerģijas ražošanā un lielās HES. Pavasara palu laikā, kad ir liela ūdens pietece Daugavā, ir iespēja klimatam draudzīgo elektrību pat eksportēt, bet pārējā laikā trūkstošo enerģiju mēs importējam, tajā skaitā arī no piesārņojošā degakmens Igaunijā iegūto elektroenerģiju.

Atjaunojamie energoresursi – “ar vienu šāvienu vairāki zaķi”

Pašreizējā ģeopolitiskajā situācijā ir liela motivācija straujāk attīstīt enerģijas ražošanu no vietējiem pieejamajiem resursiem. Atjaunojamo energoresursu (turpmāk tekstā - AER) izmantošana ir būtisks ieguldījums ilgtspējas veicināšanā. Kā galvenos ieguvumus var minēt:

- veicina energoneatkarību no importētiem fosilajiem kutināmajiem,
- samazina siltumnīcefekta gāzu emisijas un gaisa piesārņojumu,
- dažādo enerģijas avotus, līdz ar to arī noturību pret centralizētās elektroapgādes pārtraukumiem,
- veicina nodarbinātību iekārtu uzstādīšanā un uzturēšanā,
- uzlabo sabiedrības veselību, jo samazinās vides piesārņojums,
- veicina ilgtspējīgu resursu izmantošanu, jo pareizi apsaimniekoti AER ir neizsmeļami, atšķirībā no fosilajiem resursiem,
- veicina inovācijas, kas ļauj uzlabot AER ražošanas efektivitāti, enerģijas uzglabāšanu, modernizēt enerģijas tīklu un samazināt izmaksas,
- sekmē ES Zaļā kursa realizāciju un uzstādīto mērķu sasniegšanu.

Pieaugot labklājības līmenim, arvien vairāk tiek izmantotas dažādas ierīces un līdz ar to arī palielinās vajadzība pēc enerģijas. Tāpēc energoefektivitātes veicināšana ir ļoti akūta nepieciešamība. Latvijai šajā jomā ir vēl ļoti liels potenciāls, it īpaši ēku energoefektivitātes uzlabošanas jomā. Jo mazāk būs nepieciešama enerģija, lai apkurinātu vai dzesētu ēkas, jo vairāk uzlabosies energoneatkarība un palielināsies AER īpatsvars tajā.

Latvijā vēl daudz jāpaveic, lai samazinātu atkarību no fosilā kurināmā transportā. Te progress ir gaužām lēns un 2022. gadā tikai 3% no izmantotās degvielas tika iegūta no AER. Efektīvi risinājumi mobilitātes jomā varētu sniegt lielu ieguldījumu pieprasījuma pēc fosilās degvielas transportā samazināšanā, jo pāreja uz videi draudzīgāku enerģiju transportā ievērojami atpaliek no citām enerģijas izmantošanas jomām.

Secinājumi

Mazu valstu energoneatkarības līmeni nosaka vietējo energoresursu pieejamība, to vēsturiskā izmantošana un temps, kādā mūsdienās tiek diversificēta energoapgāde, veicināti ieguldījumi pārejai uz dažādiem AER un energoefektivitātes uzlabošanā. Ģeopolitiskā situācija ir bijusi liels grūdiens, lai daudzas valstis censtos samazināt savu atkarību no importētiem fosilajiem energoresursiem un strauji veicinātu dažādu AER izmantošanu. Latvijā lēnākais progress pārejai uz AER ir tieši transporta degvielas jomā. Tāpēc vēl jo svarīgāk ir mainīt savus pārvietošanās paradumus, lai transporta degvielu mums vajadzētu patērēt arvien mazāk.